

บรรณานุกรม

- กรฐินคืออะไร. (2473). กรุงเทพฯ: พุทธมามกะ.
- กรมการศาสนา. (2527). ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม 1. กรุงเทพฯ: การศาสนา.
- กรมศิลปากร. (2513). นางนพมาศ หรือ ดำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์. กรุงเทพฯ: ศิลปะบรรณาการ.
- _____. (2532). ข้อมูลประวัติศาสตร์บางเรื่องในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพฯ: เอรารัณการพิมพ์.
- _____. (2532). พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับงานพระพุทธรูปศาสนา. กรุงเทพฯ: กรมการศาสนา.
- _____. (2548). ประชุมภาพประวัติศาสตร์แผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพฯ : สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- กฤษฎา พินศิริ. (2545). อิทธิพลศิลปะและวัฒนธรรมตะวันตกในงานจิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์นิมิตสถิตมหาสีมาราม. ศิลปากร, 45(6), 5-39.
- กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. (2525). จดหมายเหตุการณ์อนุรักษ์กรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- กิ่งแก้ว อรรถกร. (2523). ลักษณะพิธีกรรมในสังคมไทย. ใน เอกสารการสอนชุดวิชาไทยศึกษา อารยธรรมหน่วยที่ 6-11 (หน้า 4-30). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- คณินันต์ย์ จันทบุตร. (2526). คณะปฏิสังขรณ์การพระศาสนา: การเคลื่อนไหวของยุวสงฆ์ไทยรุ่นแรก พ.ศ. 2477-2484. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาประวัติศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย, สำนักนายกรัฐมนตรี. (2525). ประวัติศาสตร์กรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 4 - พ.ศ. 2475. กรุงเทพฯ: กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร.
- จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (2464). คาทาสรรเสริญพระธรรมวินัย (สมเด็จพระสังฆราช (ปสุตเทว) วัดราชประดิษฐ, ทรงแปล). พระนคร: โสภณพิพัฒน์นการ.
- _____. (2464). ตำราอริกมาศ อธิกวาร แลปักขคณะนา. พระนคร: โสภณพิพัฒน์นการ.
- _____. (2467). ตำนานพระสาयน์ วัดสระปทุม. พระนคร: โสภณพิพัฒน์นการ.
- _____. (2506). พระราชหัตถเลขา เล่ม 3. กรุงเทพฯ: องค์การคำครุสภา.

- จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (2507). พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก่อนเกล็ดถวัลย์ราชสมบัติ. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- _____. (2511). มหามกุฏราชานุสรณีย์. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- _____. (2537 ก). วิสาขบูชาและมาฆบูชา. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- _____. (2537 ข). พระภิกษุปาติโมกข์แปลตรงคงตามพยัญชนะ. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- _____. (2548 ก). รวมพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่องประชุมประกาศรัชกาลที่ 4. กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.
- _____. (2548 ข). ว่าด้วยการในพระพุทธศาสนา. วารสารสมาคมประวัติศาสตร์, ฉบับที่ 27, 166-172.
- _____. (2552). พระนิพนธ์ วิปัสสนาวิธี เจริญเมตตา เจริญอสุภกานา และเจริญมรณสติ. กรุงเทพฯ: สามลดา.
- _____. (2521). พระราชหัตถเลขา พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- จิรวรรณ แสงเพชร. (2554). สุตัสสนนครบन्दาวตึงสเทวพิภพ ภาพจิตรกรรมรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ณ วัดปทุมวนารามราชวรวิหาร. ใน เอกสารประกอบโครงการประชุมวิชาการ 55 ปี คณะโบราณคดีกับการอนุรักษ์และพัฒนามรดกวัฒนธรรมของชาติ (หน้า 51-62). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- จวีรัตน์ เกียรติชุมพันธ์. (2523). บทบาททางด้านการเมืองและการปกครองของสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหามลาลากรมพระยาบำราบปรปักษ์ (พ.ศ. 2411-พ.ศ. 2429). วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต, สาขาประวัติศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (2555). พระราชพิธีสิบสองเดือน. กรุงเทพฯ: หอรัตนชัยการพิมพ์.
- จุลทัศน์ พยาฆรานนท์. (2523). ลักษณะจิตรกรรมไทย. ใน เอกสารการสอนชุดวิชาไทยศึกษา อารยธรรมหน่วยที่ 6-11 (หน้า 245-323). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- จุลทัศน์ พยาฆรานนท์และคณะ. (2525). สังคมไทยกับจิตรกรรมฝาผนัง. ใน เอกสารวิชาการ หมายเลข 28 เพื่อประกอบการสัมมนาสองศตวรรษรัตนโกสินทร์: ความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย (หน้า 21-26). กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมสงเคราะห์และมนุษยศาสตร์วารสารศาสตร์ธรรมศาสตร์.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2545). วัดปฐมวณารามราชวรวิหาร. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ฉลวย จารุภานานนท์ และอิสราวรรณ ขยูป้อม. (2551). วัดบวรนิเวศวิหาร. กรุงเทพฯ: สุรวัฒน์. ชาญณรงค์ บุญหนุน. (2546). รัฐกับพุทธศาสนา: ศึกษาจาก “กฎพระสงฆ์” ในกฎหมายตราสามดวง. วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร. 23,(3), 11-145.

โชติ กัลยาณมิตร. (2548). พจนานุกรมสถาปัตยกรรมและศิลปะเกี่ยวข้อง. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.

ณัฐภัทร จันทวิช. (2549). ศิลปกรรมแบบพระราชนิยม พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระกระยา. (2465). ประชุมพงศาวดารภาคที่ 25 เรื่องสถานที่แล้ววัดถ้ำซึ่งสร้างในรัชกาลที่ 4. กรุงเทพฯ: โสภณพิพิธวรรณการ.

_____. (2523). สามสมเด็จ: สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ สมเด็จพระวันรัต สมเด็จพระกระยาดำรงราชานุภาพ. กรุงเทพฯ: มูลนิธิเสถียรโกเศศนาคะประทีป, มูลนิธิพิพิธภัณฑ์วังวรดิศ.

_____. (2505). ความทรงจำ. กรุงเทพฯ: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.

โตม ไกรปกรณ์. (2542). ดำรงพระราชพิธีสมัยรัชกาลที่ 4-5 (พ.ศ. 2394-2453). วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาประวัติศาสตร์, คณะศิลปศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ทิพากรวงศ์มหาโกษาธิบดี (ขำ บุนนาค), เจ้าพระยา. (2504). ประชุมพระนิพนธ์เบ็ดเตล็ด. กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.

ทิพากรวงศ์มหาโกษาธิบดี (ขำ บุนนาค), เจ้าพระยา. (2545). หนังสือแสดงกิจจานุกิจ. กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.

_____. (2538). พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 ฉบับโรงเรียนหลวงสวนกุหลาบ. กรุงเทพฯ: แสงไทยการพิมพ์.

_____. (2548). พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 4. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง.

ทำเนียบนาม ภาค 1. (2457). กรุงเทพฯ: เจริญผล.

นราธิปพันธ์พงศ์, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ. (2547). ไคลยลิลิตมหามกุฏราชคุณานุสรณ์. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นริศรานุวัตติวงศ์, สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยา. (2506). สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัตติวงศ์
ทรงบันทึกเรื่องความรู้ต่าง ๆ ประทานพระยาอนุমানราชชน. พระนคร: สมาคมสังคม
ศาสตร์แห่งประเทศไทย.

นฤมล ธีรวัฒน์. (2525). พระราชดำริทางการเมืองของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว.
วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาประวัติศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย,
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2534). วัฒนธรรมราชฎีกากับวัฒนธรรมหลวง. ใน พื้นบ้านพื้นเมืองถิ่นไทย
ทักษิณ (หน้า 31-42). กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป.

นิพัทธ์พร เพ็งแก้ว. (2546). สรรพปัญญาจากตำราดาว. ใน คำบอกเล่าของแผ่นดิน (หน้า 145-
171). กรุงเทพฯ: สายธาร.

_____. (2543). ถึงอย่างไรก็อยู่กันมาได้. กรุงเทพฯ: ศยาม.

เนื่ออ่อน ขวัญทองเขียว. (2556). ความเข้าใจในจิตรกรรมไทยประเพณี. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.

นภาราบปรปักษ์, สมเด็จพระเจ้าฟ้ามหามาลา. (2509). ไคลยพระราชพิธีทวาทศมาส. พระนคร: ไทย
วัฒนาพานิช.

ปทุมวนานุสรณ์: โครงการบูรณปฏิสังขรณ์วัดปทุมวนาราม. (2555). กรุงเทพฯ: สำนักงาน
ทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์.

ประชุมจดหมายเหตุ เรื่องสุริยุปราคาในรัชกาลที่ 4 และเรื่องรัชกาลที่ 4 ประชวรและสวรรคต.
(2510). กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.

ประภาศรี พงษ์ดำ และรัชชัย ปุณณลิ้มปกุล. (2539). วัฒนธรรมประเพณีพื้นบ้านในจิตรกรรม
ฝาผนัง. กรุงเทพฯ: สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร.

ประมวลกฎหมายรัชกาลที่ 1 จุลศักราช 1166: พิมพ์ตามต้นฉบับหลวงตรา 3 ดวง เล่ม 1-3.
(2534). กรุงเทพฯ: เรือนแก้วการพิมพ์.

ประยูร อุสุชาภู (น. ณ ปากน้ำ). (2539). จิตรกรรมสมัยรัชกาลที่ 4 วัดปทุมวนาราม. ใน วัดปทุม
วนาราม (หน้า 9-16). กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.

_____. (2544). คุณค่าแห่งจิตรกรรมไทย. ใน จิตรกรรมฝาผนังหนึ่งในสยาม (หน้า 16-21).
กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.

_____. (2540). สีมากถา สมุดข่อยวัดสุทัศนเทพวราราม. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.

ประสิทธิ์ จันเสรีกร. (2551). ภาพถ่ายนกในเมืองไทย. กรุงเทพฯ: ตะวันออก.

ปราณี กล้าส้ม และชุติมา ชุนทะชา. (2539). วัดปทุมวนารามราชวรวิหาร. ใน *วัดปทุมวนาราม* (หน้า 135-150). กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.

ปริตตา เฉลิมเผ่า กอนันทกุล. (2536). *ภาษาของจิตรกรรมไทย การศึกษารหัสของภาพ และความหมายทางสังคมวัฒนธรรมของจิตรกรรมพุทธศาสนาต้นรัตนโกสินทร์*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ปรีดี เกษมทรัพย์. (2528). ปัญหาและแนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์กฎหมายในประเทศไทย. ใน *เอกสารประกอบการสัมมนาประวัติศาสตร์กฎหมายไทย*. (หน้า 7-9). กรุงเทพฯ: คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ปาลเลกัวซ์, มงเซญอร์. (2525). *เล่าเรื่องกรุงสยาม* (สันต์ ท. โกมลบุตร, แปล). นนทบุรี: ศรีปัญญา.

ปิยนาด บุนนาค และคณะ. (2525). *คลองในกรุงเทพฯ: ความเป็นมา การเปลี่ยนแปลงและผลกระทบต่อกรุงเทพฯ ในรอบ 200 ปี (พ.ศ. 2325-2525)*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เปรมวิทย์ ท่อแก้ว. (2534). *การก่อตั้งและขยายตัวของธรรมยุติกนิกายในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ* (พ.ศ. 2394-2473). วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต, สาขาประวัติศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พจนานุกรมฉบับมติชน. (2547). กรุงเทพฯ: มติชน.

พระครูปลัดไชยา ปัญญาโคโม. (2557, 20 เมษายน). เลขานุการฝ่ายเผยแผ่พระพุทธศาสนา วัดปทุมวนาราม. สัมภาษณ์.

พระไตรปิฎกภาษาไทย (ฉบับหลวง), พระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ เล่ม 2. (2500). พระนคร: กรมการศาสนา.

พระไตรปิฎกภาษาไทย (ฉบับหลวง), พระวินัยปิฎก มหาวรรค เล่ม 4. (2500). พระนคร: กรมการศาสนา.

พระไตรปิฎกภาษาไทย (ฉบับหลวง), พระวินัยปิฎก มหาวรรค เล่ม 5. (2500). พระนคร: กรมการศาสนา.

พระไตรปิฎกภาษาไทย (ฉบับหลวง), พระวินัยปิฎก จุลวรรค เล่มที่ 7. (2500). พระนคร: กรมการศาสนา.

พระพจนวิลาศ. (ร.ศ.121) *ทำเนียบสมณศักดิ์*. พระนคร: โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ

พระไพศาล วิสาโล. (2552). พุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต.

กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง.

พระมหาจักรชัย มูลสาร. (2552). การศึกษาเปรียบเทียบคัมภีร์มูลสรวาสติวาทวินยวัสดุกับพระวินยปิฎก ศึกษาเฉพาะกรณีจีวรวัสดุและกรรมวัสดุ. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต, สาขาภาษาสันสกฤต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร.

พระมหาไชยวัฒน์ ไกยผ่าย. (2555). พระพุทธศาสนากับกุศโลบายในการขึ้นสู่อำนาจและการบริหารประเทศของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, สาขารัฐศาสตร์, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

พระมหาบุญไทย ปุณฺณมโน. (2557, 30 เมษายน). พระวัดมัทธมนันทาราม. สัมภาษณ์.

พระมหาประยุทธ์ ปยุตฺโต. (2506). พจนานุกรมศัพท์พระพุทธศาสนา ไทย-บาลี-อังกฤษ ฉบับนักศึกษา. กรุงเทพฯ: มหาลุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาประยุทธ์ ปยุตฺโต. (พระพรหมคุณาภรณ์). (2551). พจนานุกรมฉบับประมวลศัพท์. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.

พระมานะ ธมฺมกุสโล, (ศรีสุทธี). (2546). การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาพระพุทธศาสนา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระราชปฐชาในชั้นกรุงรัตนโกสินทร์ ตั้งแต่รัชกาลที่ 1- รัชกาลที่ 5 เล่ม 2. (2513). กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.

พัลลวีสิริ เปรมกุลนันท์. (2552 ก). จิตรกรรมฝาผนัง: พระราชประสงค์รัชกาลที่ 4 เรื่องจริยวัตรสงฆ์. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาประวัติศาสตร์ศิลปะ, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร.

_____. (2552 ข, กรกฎาคม-ธันวาคม). ปัดหน้าต่าง-ประติมากรรมรัชกาลที่ 4 เรื่องวินัยสงฆ์. ดำรงวิชาการ, 8 (2), 29-44.

_____. (2557, 22 มีนาคม). อาจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร. สัมภาษณ์.

พิพัฒน์ พงศ์พิพร. (2544). ภาพมุกกว้างของกรุงเทพมหานครในสมัยรัชกาลที่ 4: การค้นพบใหม่. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.

- พิพาตา ยังเจริญ และสุวดี ธนประสิทธิ์พัฒนา. (2525). *การศึกษาและผลกระทบต่อสังคมไทย สมัยรัตนโกสินทร์* (พ.ศ. 2325-2394). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ภัทรวรรณ พงศ์ศิลป์. (2549) *การศึกษาศาสนาพุทธมหายานวัดป่าภูวนารามราชวรวิหาร กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร.*
- ภูธร ภูมะธน. (2555). *พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว: จากความสนพระทัยในวิทยาศาสตร์สู่ความเป็นพระมหากษัตริย์นักดาราศาสตร์. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยดาราศาสตร์แห่งชาติ.*
- ภูมินทร์ วาดเขียน. (2533). *การสถาปนาธรรมยุติกนิกายของวชิรญาณภิกษุ: ปัญหาเรื่อง สังฆมณฑล. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาพุทธศาสตร์ศึกษา, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.*
- มนตรี เทียมสิงห์. (2536). *กฐินและแนวทางในการปฏิบัติ. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.*
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2525). *พุทธศาสนประวัติ สมัยรัตนโกสินทร์และราชวงศ์จักรี 200 ปี. กรุงเทพฯ: กรุงเทพมหานครพิมพ์.*
- ยูเรศ อุทธิรพล. (2557, 15 มีนาคม). *นักภาษาโบราณชำนาญการ กรมศิลปากร. สัมภาษณ์. ร.เลงกาด์. (2526). ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย เล่ม 1. ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และ วิภัลย์ พงศ์พินิตานนท์ (บรรณาธิการ). กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.*
- _____. (2548 ก). *พระราชประวัติขณะทรงผนวชในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. ร.เลงกาด์กับไทยศึกษา (ปริทัศน์ พิศภูมิวิถิ, แปล). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.*
- _____. (2548 ข). *ข้อสังเกตว่าด้วยการชำระกฎหมายสยามในปีพุทธศักราช 2348. ร.เลงกาด์กับไทยศึกษา (ปริทัศน์ พิศภูมิวิถิ, แปล). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.*
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2550). *พจนานุกรมศัพท์ศิลปกรรม อักษร ก-ฮ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.*
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2472). *ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 51 จดหมายเหตุเมื่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวสวรรคต. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พระสมุทธาร.*
- ลัทธิธรรมเนียมต่าง ๆ ภาค 7-13. (2504). กรุงเทพฯ: องค์การค้ำของครุสภา.

วชิรญาณวโรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยา. (2539). สารานุกรมพระพุทธศาสนา.

กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.

_____. (2552). วินัยมุข เล่ม 1. นครปฐม: มหามกุฏราชวิทยาลัย.

_____. (2554). วินัยมุข เล่ม 2. นครปฐม: มหามกุฏราชวิทยาลัย.

_____. (2555). วินัยมุข เล่ม 3. นครปฐม: มหามกุฏราชวิทยาลัย.

วรพล ไหมสน. (2556). ดาราศาสตร์พื้นบ้านไทย. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยดาราศาสตร์แห่งชาติ. วัด

วัดบวรนิเวศวิหาร. (2537). ทำวัตรพระเช้าเย็น แลแสดงวิธีทำอุโบสถของภิกษุ. กรุงเทพฯ:

มหามกุฏราชวิทยาลัย.

วันทนีย ส่งศิริ. (2525). การขึ้นครองราชย์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว.

วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาประวัติศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย,

มหาวิทยาลัยศิลปากร.

วินัย พงศ์ศรีเพียร. (2544). การพระศาสนาและการจัดระเบียบสังคมไทยตั้งแต่รัชสมัย

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯ ถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า

เจ้าอยู่หัว. ใน วินัย พงศ์ศรีเพียร (บรรณาธิการ), บริทรศน์ ประวัติศาสตร์ (หน้า 75-

146). กรุงเทพฯ: รุ่งแสงการพิมพ์.

วิบูลย์ ลีสุวรรณ. (2522). 5 นาทีกับศิลปไทย. กรุงเทพฯ: ปาณยา.

ศักดิ์ชัย สายสิงห์. (2556 ก). พุทธศิลป์สมัยรัตนโกสินทร์ พัฒนาการของงานช่างและแนวคิดที่

ปรับเปลี่ยน. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.

_____. (2556 ข). พระพุทธรูปในประเทศไทย รูปแบบ พัฒนาการ และความเชื่อของคนไทย.

กรุงเทพฯ: ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ศานติ ภักดีคำ. (2553, กันยายน). คลองแสนแสบ : ความสำคัญในฐานะเส้นทางเดินทัพไทย-

กัมพูชา. วารสารหน้าจั่ว ฉบับประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมและสถาปัตยกรรมไทย,

ฉบับที่ 6, 165-180.

ศรีศักร วัลลิโภดม. (2554). พัฒนาการทางสังคม-วัฒนธรรมไทย. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.

ศรีสุพร ชวงสกุล. (2530). ความเปลี่ยนแปลงของคณะสงฆ์: ศึกษากรณีธรรมยุติกนิกาย

(พ.ศ. 2368-พ.ศ. 2464), วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาประวัติศาสตร์,

บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ศิริชัย นฤมิตรเรขการ. (2520). สะพานเก่ากรุงเทพ. กรุงเทพฯ: สยามสมาคมในพระบรม

ราชูปถัมภ์.

- ศุภวัฒนย์ เกษมศรี, หม่อมราชวงศ์. (2552). การปฏิรูปทางการศาสนา. ใน *ประวัติศาสตร์กรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 4- พ.ศ. 2475* (หน้า 445-508). กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- สน สีมাত্রัง. (2522). *จิตรกรรมฝาผนังสกุลช่างรัตนโกสินทร์*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์การพิมพ์.
- _____. (2524, 17-18 มกราคม). ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับการศึกษาประวัติศาสตร์สังคมสมัยต้นกรุงเทพฯ โดยอาศัยจิตรกรรมฝาผนังเป็นหลักฐาน. ใน *ประวัติศาสตร์สังคมสมัยต้นกรุงเทพฯ* (หน้า 265-275). กรุงเทพฯ: ชมรมประวัติศาสตร์ศึกษา สมศ.
- สมคิด จิระทัศนกุล. (2547). *รูปแบบพระอุโบสถและพระวิหารในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว*. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.
- สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน). (2531). *ศาสนวงศ์*. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- สมศักดิ์ แดงพันธ์. (2557, 10 มีนาคม). ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านช่างศิลปกรรม กรมศิลปากร. สัมภาษณ์.
- สันติ เล็กสุขุม. (2549). *จิตรกรรมไทยสมัยรัชกาลที่ 3 ความคิดเปลี่ยนการแสดงออกก็เปลี่ยนตาม*. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.
- สำนักราชเลขาธิการ. (2537 ก). *ราชกิจจานุเบกษาในรัชกาลที่ 4*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง.
- _____. (2537 ข). *หนังสือจดหมายเหตุ The Bangkok Recorder*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง.
- สุดา งามเหลือ. (2524). *การศึกษาวัฒนธรรมจากจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพมหานคร. สารนิพนธ์ศิลปศาสตรบัณฑิต, สาขาโบราณคดี, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร*.
- สุรยุทธ์ วิริยะดำรงค์. (2548) *การศึกษาเขตสังฆาวาส ในวัดพระพุทธศาสนาที่ทรงสร้างในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 เพื่อการอนุรักษ์เขตสังฆาวาสวัดมกุฏกษัตริยารามราชวรวิหาร, วิทยานิพนธ์สถาปัตยกรรมมหาบัณฑิต, สาขาสถาปัตยกรรม, คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*.
- สุเทพ สุนทรนาถ. (2548). *มานุษยวิทยากับประวัติศาสตร์*. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.
- แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย. (2540). สมเด็จพระวันรัต(แดง) ผู้ให้รณาดำรัสสมาคม ใน สีมাত্রัง *สมุดข่อยวัดสุทัศนเทพวราราม* (หน้า 161-163). กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.
- แสวง บุญเฉลิมวิภาส. (2552). *ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย*. กรุงเทพฯ: วิญญูชน.

- หอสมุดแห่งชาติ. (จ.ศ. 1177). จดหมายเหตุรัชกาลที่ 2 พระราชโองการเรื่องโปรดเกล้าฯ ให้
สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้ามงกุฎมเสียบึงอาหารไปปรับครวญ. เลขที่ 6.
- _____. (จ.ศ. 1179). จดหมายเหตุรัชกาลที่ 2 ประกาศให้ทำวิสาขบูชาตามอย่างแต่ก่อน
ทุกปี. เลขที่ 17.
- _____. (จ.ศ. 1203). จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 สำเนาแปลลิขิตสามเณรสังฆรักขิตชาวลังกา.
เลขที่ 88.
- _____. (จ.ศ. 1216). จดหมายเหตุรัชกาลที่ 4 พระบรมราชโองการเรื่องบำรุงพระพุทธ
ศาสนา พระราชาคณะ และพระอันดับให้ศึกษาเล่าเรียนพระคัมภีร์. เลขที่ 107.
- _____. (จ.ศ. 1219). จดหมายเหตุรัชกาลที่ 4 บัญชีรายนามข้าราชการ. เลขที่ 12.
- _____. (จ.ศ. 1219). จดหมายเหตุรัชกาลที่ 4 กำหนดฤกษ์ก่อรากพระอุโบสถ และโยน
นิมิตวัดปทุมวนาราม. เลขที่ 17.
- _____. (จ.ศ. 1220). จดหมายเหตุรัชกาลที่ 4 เสด็จพระราชดำเนินไปประทับแรมที่พระที่นั่ง
ประทุมมาภิรมย์จะไปทรงบาตรทำบุญกับพระสงฆ์. เลขที่ 57.
- _____. (จ.ศ. 1221). จดหมายเหตุรัชกาลที่ 4 ประกาศเรื่องให้ภิกษุสามเณรตั้งอยู่ในศีลสังวร.
เลขที่ 30.
- _____. (จ.ศ. 1222). จดหมายเหตุรัชกาลที่ 4 เสด็จพระราชดำเนินทางชลมารคไปประทับ
แรมที่วัดปทุมวัน. เลขที่ 24.
- _____. (จ.ศ. 1225). จดหมายเหตุรัชกาลที่ 4 เสด็จพระราชดำเนินวัดปทุมวนารามประทับ
แรมคืนหนึ่ง. เลขที่ 20.
- _____. (จ.ศ. 1227). จดหมายเหตุรัชกาลที่ 4 คำประกาศเทวดาฉลองยุค. เลขที่ 142.
- _____. (จ.ศ. 1227). จดหมายเหตุรัชกาลที่ 4 ประกาศวิสุงคามสีมา วัดโสมนัส วัดปทุมวนา
ราม วัดบุญศิริอำมาตย์ และวัดราชประดิษฐ์. เลขที่ 153.
- _____. (จ.ศ. 1228). จดหมายเหตุรัชกาลที่ 4 วัดปทุมเสด็จพระราชดำเนินทรงทอดผ้าป่าวัด
ปทุมวนาราม. เลขที่ 22.
- _____. (จ.ศ. 1229). จดหมายเหตุรัชกาลที่ 4 ฉลองวัดปทุมวนาราม. เลขที่ 7.
- _____. (ไม่ปรากฏ จ.ศ.). จดหมายเหตุรัชกาลที่ 4 จดหมายเหตุถึงกรมหลวงวงษาธิราชสนิท.
เลขที่ 14.
- _____. (ไม่ปรากฏ จ.ศ.). จดหมายเหตุรัชกาลที่ 4 พระราชกระแสเรื่องปฏิบัติทางศาสนา.
เลขที่ 41.

หอสมุดแห่งชาติ. (ไม่ปรากฏ จ.ศ.). จดหมายเหตุการณ์ที่ 4. พระราชกระแสเรื่องให้ชุดสระที่
ประทุมวันและสถาปนาพระที่นั่งประทุมมาภิรมย์. เลขที่ 365.

อคิน รพีพัฒน์, หม่อมราชวงศ์. (2551). วัฒนธรรมคือความหมาย ทฤษฎีและวิธีการของคัลฟ
ฟอร์ด เกียร์ช. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.

อนุমানราชธน, พระยา. (2521). การศึกษาเรื่องประเพณีไทยและชีวิตชาวไทยสมัยก่อน.
กรุงเทพฯ: คลังวิทยา.

อาทิตย์ ธงอินเนตร. (2525). เครื่องแต่งกายของคนไทยในสมัยรัชกาลที่ 4 จากภาพจิตรกรรม
ฝาผนัง, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์,
บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร.

อารี สวัสดิ์ และวรพล ไหมสน. (2556). ดาราศาสตร์ราชสำนัก. เชียงใหม่: สถาบันวิจัย
ดาราศาสตร์แห่งชาติ.

อำไพ จันทรจิระ. (2516). วิวัฒนาการการพิมพ์หนังสือในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: วารณศิลป์.

เอนก นาวิกมูล. (2543). สมุดภาพเมืองไทย เล่ม 1-2-3 : ประมวลภาพเก่าของสยามประเทศ
เพื่อการอนุรักษ์และการศึกษา. กรุงเทพฯ: ในรา.

_____. (2550). ลิ่นชักภาพเก่า. กรุงเทพฯ: สายธาร.

Leonowens, A. (1877). *The Original Anna and The King of Siam (From The England
Governess at The Siamese Court)*. London: TRÜBNER & CO.

Terwiel, B.J. (1989). *Through travellers' eyes: an approach to early nineteenth-Century
Thai History*. Bangkok: Duang Kamol.